

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันเกษตรกรในท้องถิ่นชนบทมีการปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิตให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปตามกระแสสังคมของประเทศไทยมากกว่าอดีตที่ผ่านมา และสืบเนื่องจากที่รัฐบาลได้มีนโยบายในการดำเนินโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ของรัฐบาลมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างงาน สร้างรายได้ โดยการนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาพัฒนาเพิ่มพูนมูลค่า เป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นและจุดขายซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นเพื่อให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก (กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2544 :2) จากนโยบายดังกล่าวประชาชนจึงมีการตื่นตัวในการประกอบอาชีพในด้านต่าง ๆ จำนวนมาก อาชีพหนึ่งที่สำคัญคือการทำสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งเป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือและมืออยู่เกือบทุกจังหวัด เป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และทำให้เกิดการสร้างงานในชนบทได้อย่างมากทางหนึ่งผลจากการผลิตสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นอาชีพเสริมนี้ ทำให้ผู้ที่ผลิตสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการพัฒนาฝีมือ อีกทั้งเป็นการลดปัญหาการว่างงานเพราะมีการจ้างงานภายในท้องถิ่น ซึ่งส่งผลให้ลดปัญหาการไหลทะลักเข้าสู่สังคมเมืองของประชากร (ชูศักดิ์ เพรสคอตท์ และคณะ, 2533 : 3)

บ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ มีหัตถกรรมไม้แกะสลักซึ่งเป็นอีกหนึ่งศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีการสืบสานภูมิปัญญา ประเพณีและวัฒนธรรมพื้นบ้าน มีเอกลักษณ์เป็นของท้องถิ่น และสืบทอดกันมาอันยาวนาน บ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่เป็นแหล่งกำเนิดของงานแกะสลักไม้ในจังหวัดเชียงใหม่อีกหนึ่งแหล่งหนึ่ง และมีการพัฒนาฝีมือมาโดยลำดับ มีการนำเอารากไม้ ตอไม้ เศษไม้ และไม้เก่าที่เลิกใช้แล้วภายในท้องถิ่นมาเป็นวัตถุดิบและวัสดุที่สำคัญในการผลิตไม้แกะสลักอีกอย่างหนึ่งก็คือ ไม้มะม่วง ไม้สัก ไม้ขนุน ไม้กระถ่อน และไม้จามจุรีหรือไม้ฉำฉา ซึ่งทำให้ชิ้นงานไม้แกะสลักมีความประณีต ละเอียดงดงาม มีคุณค่า มีคุณภาพ

ลักษณะผลงานที่ปรากฏในชิ้นงานไม้แกะสลัก เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณคดีไทย และพุทธประวัติ เช่น รามเกียรติ์ รูปเหมือนพระพุทธเจ้าออกผนวช และพระเวสสันดรตอนชูชกขอภินชาลี และวิถีชีวิตของคนไทยในสมัยอดีต เช่น การทำเครื่องจักสานในการดักจับสัตว์และการเกษตร ส่วนสัตว์ที่นิยมแกะสลักกันมากคือการแกะรูปเหมือนช้าง มีลักษณะข้างเป็นโขนและข้างเดียว รูปเหมือนเสือ กวาง เป็นต้น ส่วนที่เป็นสิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้านเรือนจะเป็นพวกโต๊ะหมู่บูชา หมอนไม้ กระจกไม้ ตู้เสื้อผ้า โต๊ะ เตียง เก้าอี้ และเก้าอี้รูปสัตว์ต่าง ๆ ส่วนที่แกะสลักเกี่ยวกับ ป่าเขาลำเนาไพร แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ในสมัยอดีตที่ผ่านมา ซึ่งเป็นการเผยแพร่ประเพณีและวัฒนธรรมด้วยงานหัตถกรรมที่มีฝีมือชั้นนำแห่งหนึ่งของประเทศไทย นอกจากนั้นยังเป็นการพัฒนาอุตสาหกรรม หัตถกรรมในระดับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาชนบทที่เน้นหนักในเรื่องของธุรกิจชุมชน เพื่อยกระดับรายได้และเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน นอกจากนี้ การส่งเสริมอุตสาหกรรมหัตถกรรมในชุมชน จะมีส่วนช่วยอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, พ.ศ. 2539)

ปัจจุบันประชากรในหมู่บ้านกัวแลน้อยกว่าร้อยละ 90 ประกอบอาชีพแกะสลักไม้ ส่วนที่เหลือประกอบอาชีพเกษตรกรรม ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป สำหรับอาชีพแกะสลักไม้นั้นส่วนใหญ่ใช้แรงงานภายในครอบครัว แม้ว่าหัตถกรรมไม้แกะสลักในชุมชนจะก่อให้เกิดรายได้ก็ตาม แต่งานที่ผลิตออกมานั้นขาดการส่งเสริมและพัฒนาให้ถูกทิศทาง ทำให้มีผู้เข้าไปซื้อหาและเยี่ยมชมเป็นส่วนน้อย อีกทั้งชุมชนไม่ใช่นศูนย์กลางการจำหน่ายสินค้าเหมือนเช่นบ้านถวายและไม้ไผ่อยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยว

ด้วยสาเหตุนี้ทำให้คนในชุมชนต้องจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้กับพ่อค้าคนกลางซึ่งส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียง แล้วนำผลิตภัณฑ์ไปส่งจำหน่ายที่ศูนย์หัตถกรรมบ้านถวายและในตัวเมือง ซึ่งคนในชุมชนเองต้องการที่จะเพิ่มกลุ่มลูกค้าเป้าหมายในส่วนของลูกค้าต่างจังหวัดและจำหน่ายกันเองภายในชุมชน จะทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ออกมามีราคาไม่สูงมาก เนื่องจากไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง เพราะผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักของหมู่บ้านกัวแลน้อยเป็นงานฝีมือที่มีคุณภาพและเคยได้รับรางวัลชนะเลิศและรองชนะเลิศอันดับ1 ผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักในปีเดียวกันจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมในปี พ.ศ. 2537 ซึ่งเป็นการประกาศให้สาธารณชนได้มีโอกาสรู้จักและเข้าไปสัมผัสผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักบ้านกัวแลน้อยเพิ่มมากขึ้นถือได้ว่าเป็นการใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ถ่ายทอดกันมาอันยาวนาน และยังเป็นการใช้ทุนทางปัญญาที่มีอยู่ในรูปแบบของระบบท้องถิ่น แต่ผู้ที่นิยมและชื่นชอบงานหัตถกรรมไม้แกะสลัก กลับไม่มีโอกาสที่จะ

เข้าถึงแหล่งผลิตโดยตรง จึงเป็นการซื้อหาผ่านจากพ่อค้าคนกลางมากกว่าที่จะเข้ามาในชุมชน
แห่งนี้ โสภณ มณีวรรณ, (สัมภาษณ์ 13 มิ.ย. 2546)

ดังนั้นเพื่อเป็นการส่งเสริมหมู่บ้านหัตถกรรมไม้แกะสลักให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
ในชุมชนบ้านกัวแลน้อย และเพื่อเสนอทางเลือกใหม่ให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาเที่ยวใน
จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาจึงสนใจและได้ติดตามศึกษาข้อมูลและสอบถามผู้ที่มีความรู้ในเรื่อง
ดังกล่าวนี้โดยตลอด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาหมู่บ้านหัตถกรรม
ไม้แกะสลักว่า งานหัตถกรรมไม้แกะสลักที่มีชื่อเสียงสืบทอดกันมาอันยาวนานนั้น น่าจะใช้เป็น
ทรัพยากรดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี และบริบทของชุมชนที่จะเอื้อต่อ
การท่องเที่ยวเพียงใด ข้อมูลที่ได้มาคงสะท้อนให้เห็นถึงการมีทุนทางสังคมของชาวบ้านกัวแลน้อย
ที่สามารถสร้างเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งพาทุนที่มีอยู่ในชุมชน และข้อมูลที่ได้ผู้วิจัยจะหาแนวทางใน
การพัฒนาให้หมู่บ้านกัวแลน้อยเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจในชุมชนเกิด
ความเข้มแข็งพึ่งพาตนเอง และเท่ากับเป็นการเผยแพร่ให้นานา ๆ ประเทศได้รู้จักหัตถกรรม
ไม้แกะสลัก และเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านกัวแลน้อยเพิ่มมากขึ้น สิ่งสำคัญที่สุดเท่าที่
เป็นการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมไม้แกะสลักหมู่บ้านกัวแลน้อยให้คงอยู่คู่กับชุมชน ตลอดไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนที่เอื้อต่อการส่งเสริมหมู่บ้านหัตถกรรมไม้แกะสลัก
และการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

1.2.2 เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) กลุ่มงาน
หัตถกรรมไม้แกะสลักเพื่อให้ได้ แนวทางในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

1.2.3 เพื่อเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในหมู่บ้านกัวแลน้อย ตำบลบ้านแม
อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1.3.1 ทำให้ได้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทของหมู่บ้านกัวแลน้อยและการใช้
ภูมิปัญญาในการผลิตหัตถกรรมไม้แกะสลัก

1.3.2 ทำให้ผู้ศึกษาและชาวบ้านกัวแลน้อยได้แนวทางในการนำไปพัฒนาให้เป็นแหล่ง
ท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และยังเป็นโอกาสในการนำภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมไม้แกะสลักที่ได้มีการถ่ายทอด

กันมาอันยาวนานไปเผยแพร่ให้แก่สาธารณชนได้รับทราบว่าบ้านกัวแลน้อยมีงานฝีมือที่มาจากภูมิปัญญาที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษาเรียนรู้

1.3.3 ทำให้ทราบแนวทางหรือกรรมวิธีในการส่งเสริมหัตถกรรมไม้แกะสลัก ที่เป็นงานสร้างรายได้ให้ชาวบ้านกัวแลน้อยแล้ว การสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ และยังเป็นการอนุรักษ์หัตถกรรมไม้แกะสลักให้อยู่คู่กับชุมชนบ้านกัวแลน้อยตลอดไป

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือชุมชนบ้านกัวแลน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านแม่อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

1.4.2 ขอบเขตด้านประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วยประชาชนในหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพไม้แกะสลัก กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ 200ครัวเรือน จำนวน 500 คน ผู้นำชุมชน ได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 1 คน ผู้นำกลุ่มงานหัตถกรรมไม้แกะสลักและกรรมการจำนวน 11 คน ผู้อาวุโส จำนวน 12 คน ซึ่งเป็นบุคคลที่ผลิตหัตถกรรมไม้แกะสลักมาแล้วเป็นเวลา 10 ปีขึ้นไป และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง คือ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกัวแลน้อย จำนวน 2 คน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้มีจำนวน 20 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบเจาะจง เนื่องจากเป็นผู้ประกอบอาชีพไม้แกะสลัก และเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการแกะสลักในชุมชน ประกอบด้วยสมาชิกกลุ่มงานหัตถกรรมไม้แกะสลัก กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ จำนวน 10 คน ผู้นำกลุ่มงานหัตถกรรมไม้แกะสลัก และกรรมการจำนวน 5 คน ผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน ผู้อาวุโสซึ่งเป็นบุคคลที่ผลิตหัตถกรรมไม้แกะสลักตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป จำนวน 2 คน

1.4.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาที่ใช้ในการศึกษาครอบคลุมด้านต่างๆดังนี้

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการส่งเสริมหมู่บ้านหัตถกรรมไม้แกะสลักให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในหมู่บ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยเน้นการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) ความเป็นไปได้ของกลุ่มหัตถกรรมไม้แกะสลักและบริบทของชุมชน เพื่อนำคำตอบมาหาแนวทางไปพัฒนาและสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน สำหรับวิธีการศึกษาจะใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) การสังเกต (Participatory) การสัมภาษณ์เฉพาะกลุ่ม (Focus Group) รวมไปถึงการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับงานแกะสลักเพราะเคยเป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการแกะสลักและงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ได้มีการติดต่อกับหมู่บ้านกัวแลน้อยมาประมาณ 30 กว่าปี ดังนั้น การศึกษาชุมชนเพียง 1 ปี เมื่อผนวกกับประสบการณ์เดิม ทำให้ผู้วิจัยปฏิบัติงานวิจัยร่วมกับ ชุมชนได้เป็นอย่างดี และอนุমানได้ว่าข้อมูลที่ได้มีความเชื่อถือ

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

หัตถกรรม หมายถึง สิ่งประดิษฐ์ที่ต้องใช้ฝีมือในการผลิตมีความประณีตและมีความงามด้านศิลปะและวัฒนธรรมแฝงอยู่

ไม้แกะสลัก หมายถึง หัตถกรรมประเภทหนึ่งที่อาศัยการแกะ เชาะ ขุด ตกแต่ง วัสดุที่เป็นไม้ให้เกิดลวดลายหรือให้เป็นภาพลอยตัว

แหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยวที่มีการนำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้เห็นถึงรูปแบบวิถีชีวิต หรือความเป็นอยู่ของประชาชนในหมู่บ้านซึ่งเป็นเอกลักษณ์ สามารถเห็นได้จากพฤติกรรมและผลงานศิลปหัตถกรรมที่ประชาชนในหมู่บ้านสร้างสรรค์ขึ้น เช่น หัตถกรรมไม้แกะสลักของหมู่บ้านกัวแลน้อย และสืบทอดมาเป็นประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนถึงความเชื่อ ความรู้ และความสามารถในการทำมาหากิน หรือการประกอบอาชีพกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่เป็นอยู่

ผู้อาวุโส หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป และมีประสบการณ์ในการแกะสลักไม้
มานานกว่า 10 ปี

กลุ่ม หมายถึง กลุ่มงานหัตถกรรมไม้แกะสลักหมู่บ้านก๊วยแลน้อย

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่